

Concept deelverslag van het verhandelde in de extra Statencommissie Financiën, Economische Zaken en Bestuur

van 21-9-2017
betreffende Gewijzigd Statenvoorstel Financiering Toverland Holding B.V. c.s. ten behoeve van uitbreiding fase 5

Statenkenmerk

G-17-024

Maastricht

21 september 2017

Het Statenvoorstel wordt behandeld in twee termijnen. De Statencommissie wordt gevraagd wensen en bedenkingen te uiten ten aanzien van dit financieringsvoorstel.

Eerste termijn

VVD (Heuvelings) vindt dat er gewaakt moet worden voor een te groot risico als gevolg van de stapeling van leningen. Verder wil hij weten hoe snel het bedrag van 27 miljoen euro wordt terugverdiend.

CDA (Titulaer) denkt dat het voorstel past in het beleid om economische ontwikkelingen mogelijk te maken die door marktpartijen blijven liggen omdat ze als een te groot risico worden gezien.

Een vraag is of het Participatiefonds LIOF ook een achtergestelde lening is of dat het om een participatie gaat met andere exitvoorwaarden.

50PLUS (Van der Linden) meent dat met de vragen van de vorige sprekers de risico's voldoende zijn belicht. Gezien de uitbreiding van het aantal fte's vindt hij het een prima ontwikkeling.

Volkspartij Limburg (Van Rey) vraagt zich, gezien de stapeling van de leningen die het drempelbedrag van 2,5 miljoen euro te boven gaan, af of de verordening niet aangepast zou moeten worden.

Verder is het een goede ontwikkeling voor de omgeving en het toerisme.

LOKAAL-LIMBURG (Franssen) heeft ook zorgen over de opeenstapeling van de financiering. Hoewel het doel is om 20% of 30% meer bezoekers te trekken, wordt het aantal parkeerplaatsen uitgebreid van 1800 naar 3500, wat bijna een verdubbeling is.

De risico's worden acceptabel geacht op grond van de second opinion. Spreker vraagt zich af waarom er niet meer overtuiging is.

PVV (Housmans) vindt dat dit soort investeringen ondergebracht zou moeten worden in een fonds.

Toverland kan concurreren met de Efteling, maar is laagdrempeliger doordat de toegangsprijs een stuk lager is. De vrees is dat door alle uitbreidingen dit laagdrempelige karakter verloren zal gaan.

D66 (Van Wageningen) vindt het goed dat het eigen vermogen verstandig in Limburg wordt geïnvesteerd. D66 heeft geen wensen of bedenkingen. Spreker is niet van mening dat de verordening veranderd dient te worden omdat het college heeft laten zien dat het niet formalistisch met de regels omgaat.

GroenLinks (Rossel) constateert dat de binnenlandse concurrenten wel zijn uitgewerkt, maar de buitenlandse niet. De lening van de provincie is een achtergestelde financiering. Of dit ook geldt voor LIOF en het mkb-leningenfonds is niet duidelijk. De vraag is of de provincie een nieuwe taak heeft als bankier/investeerder.

CDA (Titulaer) vraagt of GroenLinks destijds heeft ingestemd met Sturing in Samenwerking.

GroenLinks (Rossel) bevestigt dit. Ook heeft GroenLinks met het vorige Toverland-voorstel ingestemd. Het is echter de vraag of dit steeds opnieuw gedaan zou moeten worden.

Een toelichting wordt gevraagd over de opgenomen tweede hypotheek.

Wordt er direct een Raad van Commissarissen ingesteld of wordt alleen de optie voor het instellen hiervan opgenomen? Van de investering van 27 miljoen euro is slechts 2,5 miljoen euro eigen vermogen.

GroenLinks zou ervoor willen pleiten dat de Raad van Commissarissen er direct komt.

GroenLinks blijft overwegend positief.

PvdA (Kuntzelaers) staat positief tegenover het voorstel om een financiering van tien jaar aan te gaan tegen 6% rente om mensen aan het werk te krijgen.

SP (Lauvenberg) refereert aan het bericht dat er nog geen overeenkomst is tussen Toverland en LIOF en dat er nog steeds wordt overlegd over de lening. Klopt het dat er geen overeenkomst was toen het Statenvoorstel naar de commissie werd gestuurd? Is de lening van 1 miljoen euro van het mkb-leningenfonds wel rond? Twee jaar geleden is ook om een lening gevraagd en de Rabobank verstrekt alleen een lening als er een gelijke verhouding is tussen eigen vermogen, achtergesteld vermogen, obligaties en bancaire leningen. De vraag is of Toverland bij elke uitbreiding bij de provincie zal aankloppen.

PvdA (Kuntzelaers) vraagt of de SP hiermee bedoelt dat er nog vele uitbreidingen bij Toverland zullen komen.

SP (Lauvenberg) zegt dat het wellicht niet altijd om uitbreidingen gaat, maar er zullen wel regelmatig aanpassingen worden gedaan waarvoor ook geld nodig is. Het belangrijkste risico van Toverland is de noodzaak van steeds nieuwe investeringen. Een nieuwe investering heeft een tijdelijk positief effect op bezoekersaantallen, maar deze zijn nodig om het geld terug te krijgen van de provincie. Door evenementen denkt Toverland dat deze aantallen enkele jaren langer gehandhaafd kunnen worden, maar om succesvol te blijven op lange termijn blijven investeringen nodig. Het is de vraag of dit met publiek geld moet gebeuren.

PvdA (Kuntzelaers) vraagt of mevrouw Lauvenberg het er mee eens is dat publiek geld bij de grote, groeiende, sterke pretparken kan helpen om werkgelegenheid in de regio te creëren zodat op die manier wordt gebouwd aan een sterke provincie.

SP (Lauvenberg) ziet dit niet en zal hier in haar verdere betoog op terugkomen.

CDA (Titulaer) begrijpt dat de SP voor meer marktwerking is bij de financiering van Toverland.

SP (Lauvenberg) bevestigt dit.

Volkspartij Limburg (Van Rey) vraagt of de SP vindt dat het een versterking van de toeristische infrastructuur is.

SP (Lauvenberg) bevestigt dit ook.

Volkspartij Limburg (Van Rey) vraagt of mevrouw Lauvenberg weleens meerdaags een pretpark bezoekt.

SP (Lauvenberg) doet dit inderdaad.

Volkspartij Limburg (Van Rey) stelt dat met een ruimer aanbod van attracties een meerdaags verblijf ontstaat dat niet beperkt blijft tot Noord-Limburg.

SP (Lauvenberg) erkent dit, maar zij blijft er vraagtekens bij hebben of de Provincie dit geld moet uitlenen.

Volkspartij Limburg (Van Rey) meent dat er in 2016 al is voorgesorteerd op een nieuwe lening voor een volgende fase.

SP (Lauvenberg) ziet een vicieuze cirkel ontstaan door dit steeds als Provincie te doen.

CDA (Titulaer) vraagt of de Provincie misschien het hele park zou moeten overnemen inclusief de exploitatie.

SP (Lauvenberg) vindt dit een belachelijk voorstel.

GroenLinks (Rossel) vraagt of mevrouw Lauvenberg naar aanleiding van de eerste lening het gevoel heeft dat het niet goed gaat met het park.

SP (Lauvenberg) heeft dit gevoel niet, maar feit is dat het park blijft lenen.

GroenLinks (Rossel) wijst erop dat de nieuwe lening is bedoeld voor een nieuwe investering.

VVD (Heuvelings) vraagt of mevrouw Lauvenberg het met hem eens is dat het park niet kan verplaatsen en dat het voor veel werkgelegenheid zorgt in het gebied.

SP (Lauvenberg) rekent voor dat de uitbreiding van fase 5 27 miljoen euro kost en 60 fte's oplevert. Het is echter onduidelijk hoeveel hiervan uiteindelijk vaste banen zullen zijn. Een risico van Toverland is de gewijzigde wetgeving inzake het in dienst nemen en houden van tijdelijke medewerkers. De vraag is verder hoeveel van de 60 fte's worden ingevuld met mensen uit de regio.

De uitbreiding van fase 5 bestaat uit twee onderdelen. Eerst wordt het parkeerterrein aangepakt en vervolgens de nieuwe entree. Hierna wordt met het nieuwe themagebied begonnen. De SP krijgt graag een overzicht van wanneer de 60 fte's worden ingezet.

Qua omvang zou Toverland anderhalf keer zo groot worden en de uitbreiding zou al gestart zijn. Heeft

Toverland de grond voor de uitbreiding al in eigendom?

Verder vraagt spreekster of de verkeerscapaciteit voldoende is om grotere bezoekersaantallen op te vangen. Na de uitbreiding komen er 16 mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt in dienst. Is dit na de investering van fase 5? Is de 5% social return ook opgenomen als harde eis in de financieringsovereenkomst?

In het Statenvoorstel staat dat de risico-exposure ten opzichte van één ondernemer een aandachtspunt voor de toekomst is. Mevrouw Lauvenberg krijgt hier graag een toelichting op.

Er wordt vermeld dat er geen sprake is van staatssteun; ook hier is een toelichting welkom.

Wordt de lening in één keer verstrekt aan Toverland of wordt deze in termijnen uitgekeerd?

Het voorstel voldoet tenslotte niet aan Sturing in Samenwerking 2.0 omdat de 10% eigen inbreng van de ondernemer mist.

PVV (Housmans) meent dat een fte een persoon is die in een bepaalde week fulltime werkt. Hoe dit wordt ingevuld, is voor het aantal fte's niet relevant.

SP (Lauvenberg) is het met deze definitie eens, maar zij is ook geïnteresseerd in de verhoudingen en met name of het hier vaste banen betreft.

GroenLinks (Rossel) wijst erop dat de gewijzigde wetgeving met betrekking tot tijdelijke krachten voor elke werkgever geldt en hij vraagt zich af waarom Toverland hier in het bijzonder wordt genoemd.

SP (Lauvenberg) stelt dat het bij het verstrekken van een lening ook om het maatschappelijk rendement gaat. Voor de SP zijn duurzame banen met name belangrijk.

GroenLinks (Rossel) zegt dat het om 60 fte's structureel gaat en dat het aan de ondernemer zelf is om hier invulling aan te geven.

SP (Lauvenberg) begrijpt hieruit dat GroenLinks het niet relevant vindt dat het steeds om andere mensen kan gaan.

PvdA (Kuntzelaers) vindt de aannahme dat dit voorstel tot slechte arbeidsvoorwaarden en tot onzekerheid van mensen leidt, onjuist.

SP (Lauvenberg) heeft geen aannahme gedaan, maar zij heeft hier vragen over gesteld.

Gedeputeerde Koopmans ervaart over het algemeen brede steun vanuit de commissie voor het voorstel. De vorige keer was er sprake van een herstructurering van de financiering. Dit keer gaat het om een fundamentele uitbreiding en versterking van Toverland, dat een uitstraling heeft tot ver buiten de grenzen van Limburg. Op dit moment zijn er al 200 mensen in dienst. Als gevolg van deze uitbreiding komen er structureel 60 mensen bij.

SP (Lauvenberg) vraagt of 60 mensen structureel betekent dat ze in vaste dienst komen.

Gedeputeerde Koopmans zegt dat het om 60 fte's gaat. Het college gaat niet over de invulling hiervan, maar de manier waarop Gelissen omgaat met social return is volgens hem een voorbeeld voor velen.

SP (Lauvenberg) constateert dat de heer Koopmans niet weet of de 60 fte's vaste banen zullen zijn. Structureel betekent niet per definitie dat het vaste banen zijn.

Gedeputeerde Koopmans vindt de suggestie die mevrouw Lauvenberg doet niet aangenaam. Hij heeft gezegd dat het om vaste banen gaat. Of dit gedurende langere tijd om dezelfde mensen gaat, weet hij niet.

Hij zal deze onduidelijkheid proberen weg te nemen door een schriftelijke toelichting.

De stapeling gebeurt volgens Sturing in Samenwerking. Alle leningen zijn achtergesteld. In geval van LIOF is de Provincie 50% aandeelhouder. Wat het mkb-leningenfonds betreft, wordt gekeken naar de mogelijkheid van een koepelfonds waarmee de risico's gespreid kunnen worden. De Provincie heeft zelf al een lening van 2 miljoen euro waarvan de afgesproken eerste aflossing al binnen is.

VVD (Heuvelings) noemt het spreiden van risico's altijd goed, maar hij waarschuwt ervoor goed te blijven kijken waar de spreiding plaatsvindt.

Gedeputeerde Koopmans stelt dat er een goed zicht is. Het gaat om een achtergestelde lening en er wordt een rentepercentage van 6,5% gevraagd. Enerzijds levert het financiële middelen op, daarnaast is het een investering in arbeidsplaatsen. Dit is conform het amendement en conform Sturing in Samenwerking. Er wordt volgens de verordening gehandeld. Als er redenen zijn om het aan de commissie voor te leggen, dan gebeurt dit.

De ondernemer heeft ervoor gekozen om een groot stuk grond te kopen en hierop zelf een plan te maken. Met het aantal parkeerplaatsen wordt geanticipeerd op toekomstige groei.

De heer Franssen heeft gevraagd om meer overtuiging dan dat de risico's acceptabel worden geacht op grond van de second opinion. Bij financieringen blijft echter altijd een mate van onzekerheid; daarom is voor deze formulering gekozen.

15 miljoen euro wordt verstrekt door de bank, de Provincie verstrekt samen met de twee andere partners 5 miljoen euro, er is 2,5 miljoen euro eigen vermogen en er zijn obligatiehouders.

De vraag van Toverland noemt de gedeputeerde passend bij een forse investering van 27,5 miljoen euro. Op grond van Sturing in Samenwerking 2.0, het amendement en het beleid is het inderdaad inmiddels een kerntaak geworden met de middelen die de Provincie ter beschikking heeft.

Het instellen van de Raad van Commissarissen is opgenomen voor het geval de hoofdondernemer stopt.

GroenLinks (Rossel) begrijpt dat er geen intentie ligt om deze raad onmiddellijk in te stellen. Hij vraagt zich af of het gezien het enorme toegevoegde vreemde vermogen niet wenselijk is om toe te zien op de onderneming.

Gedeputeerde Koopmans begrijpt de vraag, maar antwoordt dat de afspraak anders is gemaakt. Tot op heden heeft de ondernemer laten zien dat de zaken goed zijn geregeld. Bij de overdracht is dit als randvoorwaarde gesteld.

In Sturing in Samenwerking staat in een passage dat ervoor gewaakt moet worden dat er in een bepaalde sector een te groot aandeel wordt verworven. Bij iedere vraag moet hiernaar worden gekeken. Met de huidige investering wordt hetgeen in het bedrijf aanwezig is, versterkt. Bij een pretpark is het essentieel om te blijven investeren.

In de zomer is er een tijdelijke verbinding vanuit Arriva. Verder is de verkeersstroom goed geregeld. Het gemeentebestuur van Horst aan de Maas is ook enthousiast over de ontwikkeling.

De heer Vonken (financieel adviseur) gaat in op de vraag over het niet voldoen aan de voorwaarde van inbreng eigen vermogen. Ten aanzien van deze investering is het inderdaad niet exact 10%, namelijk 9,5%. Hiertegenover staat dat de ondernemer reeds 8,6 miljoen euro aan eigen vermogen in de bv heeft zitten. De obligatiehouders zijn overigens ook achtergesteld op de Provincie. Daarbij is er ook nog een recht van tweede hypotheek bedongen.

SP (Lauvenberg) wijst erop dat, op basis van Sturing in Samenwerking 2.0, het echt om een eigen minimale inbreng van 10% aangaande de huidige uitbreiding gaat.

Gedeputeerde Koopmans zegt dat het feitelijke percentage bij deze investering 9,5% is. Dit moet in samenhang gezien worden met het aanwezige eigen vermogen in het bedrijf. In de afweging die is gemaakt, is dit voldoende grond voor de verstrekking van de lening.

GroenLinks (Rossel) begrijpt nog niet hoe het werkt met de achtergestelde lening en het recht van tweede hypotheek.

Gedeputeerde Koopmans legt uit dat het om een achtergestelde lening gaat. Daarnaast is een tweede hypotheek bedongen.

Volkspartij Limburg (Van Rey) meent dat met de eigen middelen van 2,5 miljoen euro en de obligaties van 6,5 miljoen euro het percentage van 10% op 27 miljoen euro ruimschoots wordt behaald.

SP (Lauvenberg) wijst erop dat de obligaties niet van de ondernemer zijn.

Volkspartij Limburg (Van Rey) brengt hiertegen in dat het wel risicodragend vermogen is.

De heer Vonken (financieel adviseur) citeert pagina 59 van Sturing in Samenwerking waar staat dat inbreng van andere vermogensbestanddelen, zodra deze geactiveerd kunnen worden op de balans, ook meegenomen kunnen worden. Onderdeel hiervan zijn obligaties en het bestaande eigen vermogen dat op de balans staat.

Gedeputeerde Koopmans gaat nog in op de vraag van mevrouw Lauvenberg over de overeenkomsten. Beide zijn getekend. Hij wijst erop dat er na het Statenbesluit nog een Uitvoeringsbesluit volgt door GS. **Op verzoek van mevrouw Lauvenberg zal de datum van de ondertekening van de overeenkomst worden doorgegeven.**

Tweede termijn

VVD (Heuvelings) heeft nog geen antwoord gekregen op de vraag over return op investment op de investering van 27 miljoen euro.

CDA (Titulaer) heeft gevraagd naar de positie van het Participatiefonds.

Gedeputeerde Koopmans heeft hierop geantwoord dat het om een achtergestelde lening gaat.

De heer Vonken (financieel adviseur) vult aan dat LIOF hier in de onderhandelingen op heeft ingezet. Uiteindelijk is het onder dezelfde voorwaarden als de overige partijen ingestapt.

CDA (Titulaer) heeft eerder gezegd dat het feit dat het om drie partijen gaat, behalve dat het een klein risico oplevert, een voordeel is omdat hiermee ook drie keer wordt beoordeeld. Voor het CDA is het een hamerstuk.

50PLUS (Van der Linden) heeft geen bedenkingen. Voor 50PLUS is het een hamerstuk.

Volkspartij Limburg (Van Rey) ziet een voorstel dat meer rendement oplevert dan bijna alle projecten in de sociale agenda bij elkaar. Het gaat om een sector die de komende jaren zowel nationaal als internationaal zal uitbreiden. Vernieuwing is nodig om meer mensen te trekken. Voor de toeristische infrastructuur van Limburg is dit uitermate belangrijk. De Volkspartij Limburg is onvoorwaardelijk positief over dit voorstel.

LOKAAL-LIMBURG (Franssen) is tevreden over de beantwoording en positief over het voorstel dat door kan als hamerstuk.

Voor de **PVV** (Housmans) is het een hamerstuk.

D66 (Van Wageningen) vindt het jammer dat de SP zich gedraagt alsof zij de enige partij is die geïnteresseerd is in werkgelegenheid.

SP (Lauvenberg) vraagt waarom D66 in dat geval geen vragen heeft gesteld.

D66 (Van Wageningen) is enthousiast over dit soort bestedingen van het eigen vermogen van de Provincie die economische activiteit stimuleert en daarmee ook de werkgelegenheid. Hierdoor wordt de kans groter voor Limburgers om in hun eigen omgeving aan het werk te gaan. Hoe dit wordt bewerkstelligd, moet aan ondernemers zelf worden overgelaten. Hij vertrouwt op de specialisten om de risico's in de gaten te houden. Het kan wat D66 betreft door als hamerstuk.

GroenLinks (Rossel) leest in het gewijzigde voorstel niet duidelijk dat de Raad van Commissarissen pas wordt ingesteld als de huidige eigenaar ermee stopt. Voor GroenLinks kan het verder als hamerstuk door.

PvdA (Kuntzelaers) blijft positief over het voorstel. Hij constateert dat de SP aanvullende voorwaarden stelt aan de financiering en hij hoopt dat het of een hamerstuk wordt of dat de SP bij andere investeringen net zo fel zal zijn op arbeidscontracten. Voor de PvdA is het in ieder geval een hamerstuk.

SP (Lauvenberg) vraagt of het minimale percentage van 5% social return is opgenomen in de financieringsovereenkomst. De SP ontvangt graag een aangepast Statenvoorstel omdat de berekening van de 6,6% niet klopt. Spreekster heeft gevraagd in welke fase de 16 personen met afstand tot de arbeidsmarkt komen. Wordt de lening – zoals de SP dit wenst - in termijnen betaald? Er is gevraagd om een bevestiging dat er geen sprake is van staatssteun. De constatering is dat nog steeds niet wordt voldaan aan de 10% eigen vermogen. Voor de SP is het een bespreekpunt.

Volkspartij Limburg (Van Rey) begrijpt niet dat mevrouw Lauvenberg vasthoudt aan de 10% terwijl deze kwestie is uitgelegd.

SP (Lauvenberg) stelt dat het nog steeds niet klopt.

De voorzitter wijst erop dat de wens van 5% social return niet over het financieringsvoorstel gaat.

Gedeputeerde Koopmans verwijst de heer Heuvelings voor zijn vraag over return on investment naar de businesscase die ter inzage ligt. Treasury heeft hier bij de beoordeling goed naar gekeken. De formulering over de Raad van Commissarissen is dat deze altijd kan worden ingesteld als dit wenselijk is.

GroenLinks (Rossel) vraagt of deze dan ook direct wordt ingesteld.

Gedeputeerde Koopmans zegt dat dit niet de bedoeling is. Als er sprake is van bedrijfsopvolging wordt deze wel ingesteld. Als zich omstandigheden voordoen waardoor dit eerder nodig is, dan is dat dus mogelijk.

GroenLinks (Rossel) vraagt of de omstandigheid van deze majeure investering met veel vreemd vermogen niet noopt tot extra toezicht.

Gedeputeerde Koopmans vindt dit niet.

Als er geen extra lening wordt verstrekt, betekent dit dat er geen extra banen zullen zijn.

SP (Lauvenberg) zegt dat er zonder lening minder uitgebreid kan worden. Misschien voelt een marktpartij zich in dat geval geroepen om te investeren.

Gedeputeerde Koopmans herhaalt dat er zonder lening geen extra banen zullen zijn.

SP (Lauvenberg) blijft erbij dat voor de SP met name duurzame banen belangrijk zijn.

T 8125

Gedeputeerde Koopmans zegt toe voorafgaand aan de PS-vergadering 29 september een mededeling te sturen inzake Toverland met daarin: als eerste zin 'geen lening geen banen' met nader informatie over de 60 banen en 6 SROI-banen, het aspect staatssteun het eigenaarschap van de grond, de mogelijkheid om de lening in termijnen te verstrekken en de datum van de overeenkomst van Toverland met LIOF.

LOKAAL-LIMBURG (Franssen) hoopt dat de schriftelijke beantwoording van de SP-vragen aan alle fracties wordt toegezonden.

Gedeputeerde Koopmans zegt toe dat dit voor de Statenvergadering zal gebeuren.

De voorzitter concludeert dat er op dit moment geen wensen of bedenkingen zijn uitgesproken. Het wordt als bespreekstuk doorgeleid naar de Staten.

De commissie voornoemd,

De commissiegriffier,

Mw. C.C.M. Dreezen-Dassen

De voorzitter,

Mw. C. Brugman-Rustenburg